

Esti Kornél olyan, mint a foci, a lecsó, vagy a kötelező olvasmányok: mindenki találkozott már vele, mindenkinek van róla véleménye. Ha kell, zenekar, ha kell, szeszésitalnév, ha kell, Kosztolányi. Népszerű toposzá, előzménnyé, előképpé,

76 Balogh Ákos

ESTI JÓZANSÁG

Bazsányi Sándor: „Ez tréfa?”

Kosztolányi Dezső

Esti Kornéljáról

hivatkozási alappá vált. Mindeközben persze Esti Kornél, köszöni szépen, jól van, ruházata nem kopott meg, zsebei nem ürültek ki, állja az idők sarát. A Kaligramnál 2011-ben jelent meg az 1933-as *Esti Kornél*-kötet kritikai kiadása, tulajdonképpen ezt egészíti ki Bazsányi Sándor először folyóiratokban, majd összegyűjtve, szintén a Kal-

igramnál publikált esszéfüzére. A szerző ezt megelőzően nem foglalkozott kiemelten Kosztolányival, most vállalkozott a „kötet lassú és figyelmes végig- és egybeolvasására. Mégpedig annak tudatában, hogy a sokrétű életművet övező nézőpontkülönbségek ellenére, jobban mondva közepette, akad olyan átfogó érvényű belátás, amellyel szinte mindenki egyetért [...]: az Esti novellákban sűrűn szóvá tett és folyamatosan működő viszonylagosság.”

A tizennyolc novellát tíz fejezetben tematikus és poétikai szempontok alapján vizsgálja a kötet, egyedi olvasási rendben. A teljesség igénye nélkül: „*Első fejezet*, mely bevezet a tárgyba és a műfajba”; „*Harmadik fejezet*, melyben az utazásról mint valamiféle beavatásról van szó”; „*Negyedik; Hatodik; Tizenegyedik fejezet*, melyekben a pusztá ötlet válik a szöveg meghatározó elvévé”; „*Hetedik; Kilencedik fejezet*, melyekben hangsúlyosan a nyelvről esik szó” stb. Szoros olvasás mellett vizsgálja, mi mondható „az életrajzi és a szerzői én viszonyától, az elbeszélő és a hős ábrázolástechnikai kapcsolatán át a pszichologizáló, a moralizáló, az ideologikus és a retorikai-poétikai érdekeltségű olvasatok összeütközethetőségéig... ” A kritikai kiadás kiváló játékerteret ad az elemző tekintet számára az egyes szövegváltozatok összevetésére, következtetni egyes szerzői intenciókra a változtatások tükrében. Ebben a mozgástérben Bazsányi rendre végigjártassa, alaposan körbejárja a felmerülő lehetőségeket, figyel a narratológiai következményekre. Követi a novellák egymáshoz és egyéb Kosztolányi-művekhez fűződő viszonyát. Az értelmezői igény szerint ilyenkor párhuzamosan mozgatja a Kosztolányi-lírát (*Esti Kornél rímei, Esti Kornél éneke, Hajnali részegség, Ilona, Kisérem a fiam az iskolába...*), -nagyeplikát (*Pacsirta, Aranyársarkány*), illetve ahol lehet, jelzi a lélektani hatásmechanizmusok mentén képződő jelentésmódosulásokat (pl. Esti megveri, vagy csak megrázza a hozzá segítségért forduló özvegyet a *Tizenharmadik fejezetben*) stb.

Amennyiben vannak a Kosztolányi-életműnek toposzai, és rögzítjük, hogy ezek között ott szerepel többek között a *homo moralis*, a *homo aestheticus*, az életközépi válság, a nyelvfilozófia, Freud, Babits, Karinthy, Somlyó, a mélység-sekélyesség ellentét, úgy ezekkel a toposzokkal bőségesen találkozhat ebben az esszéfűzerben az olvasó. Némelyekkel már-már túl gyakran is. 77

A „szoros” olvasás elkezdéséhez jó viszonyítási, kiindulási alap Babits *Esti Kornél*-kritikája a *Nyugatban*: hozzáállás kérdése, ki hogyan látja, mennyiben érti félre Kosztolányit Babits, és mennyiben olvassa nyitottan. A Kosztolányi–Babits-vitában, mármint hogy a mélybe alászálló bűvár a *habból sarat* vagy *gyöngyöt és elsüllyedt kincseket* hoz-e vajon a felszínre, úgysem juthatunk nyugvópontra. A korai kritikában tematizált *tartalom és forma*, *mélység és sekélyesség* viaskodása Bazsányi elemzését is átszövi. Eleinte érdekes dinamikát kölcsönöz a szövegnek, azonban ez a párhuzam a kötet közepére-végére kissé elfáradni látszik. Ugyanez a helyzet a tapintatfilozófiai allúziókkal. Helyenként az esszéfűzért olvasva olyan érzésünk támadhat, mintha az esszéműfaj egyúttal lehetőséget adna valamilyen kisebb közegellenállás felé haladáshoz, ami így jobban teret enged a gondolatfutamok szabadságának.

Olvasás közben azon kapjuk magunkat, hogy egy izgalmas bűneset felderítésének részeseivé válunk. Akárcsak Columbo felügyelő, amikor úgy tűnik, hogy már épp menni készül, ám hirtelen visszafordul egy utolsó kérdésre, amivel aztán elindul egy újabb nyomon: helyenként Bazsányi is a szabadon gondolkodó nyomozó szerepében követi, űzi, kíséri, keresi Esti Kornélt. Feljegyzi tulajdonságait, szokásait, kedvenc helyeit. Összegez, összehasonlít, elemez, követeztetések von le. Gondosan kíséri útján a beszélőt, a szövegek lejegyzőjét, jegyzőjét. Megszámlál rokonokat, testvéreket, irodalmárokat, hogy aztán rámutasson az ellentmondásokra, következetlenségekre, remélve, hogy ezek összessége aztán kiadhatja a keresett személyiség alakzatát. Az olvasó mindenképpen izgatottan figyeli a célszemély cikázásait, és drukkol a nyomozónak, hogy sarokba szorítsa a pernahajdert, aki talán az első irodalmi hős, aki rövid távon (novella) lehet következetes, ám hosszabb távon (regény) szükségszerűen hazudik. Ez még hagyján, ám úgy hazudik, hogy minderre a leíró/elbeszélő/szerző/narrátor (legyen bármelyikük is a cinkosa) egyáltalán nem figyelmezteti az olvasót, felrúgva ezzel minden író és befogadó közötti szerződést. A *Tizenharmadik fejezetet* vizsgálva: „... a novella sajtóbeli változataiban Esti még a »gyermekérek«, illetve »gyermekekre« is hivatkozik – mely kiskorúak csakis azért léteznek, hogy az alkalmi apaszerepben tetzelgő író szóba hozhassa őket az özvegy panaszszólamára adott válaszszólamban [...], és persze csakis addig léteznek, ameddig a mentegetőzés retorikája megköveteli, hogy létezzenek. És míg a *Tizenharmadik fejezet* eredeti változatában még szükség volt arra, hogy a szabadkozó Estinek legyenek gyerekei, addig a *Hatodik*

fejezet belső logikája (a szokatlan »pénzzavar« története) meg azt kívánta, hogy ne legyen a hatalmas örökséghez jutó Estinek senkije.” Mindenközben mi várjuk a válaszokat: ez most regény vagy nem, Esterházy hogy’ keveredik ide, az Esti-kérdés (sic!, a Babits-vita kapcsán) komoly-e vagy tréfa, valóban a poszt-78 modern történetmesélésének előképét láthatjuk-e itt? Szinte alig várjuk, hogy felbukkanjanak a bűnsegédlettel méltán vádolható további felbujtók, akik nevének szerepeltetése önmagában is újabb univerzumokat nyit meg az olvasásban: Kaniczky, Sárkány és a többiek a kávéházakból, akiket látva ellenállhatatlanul vonzóvá válik az írói pálya. A hatás vizsgálata, amit például Karinthy Frigyes Kosztolányira és az *Esti Kornélra* gyakorolhatott, mindemellett elmarad, holott érdekes eredményre vezethetett volna az „*Ez tréfa*” című esszéiben, ahol a *Negyedik; Hatodik; Tizenegyedik fejezetet* elemzi, „melyekben a pusztá ötlet válik a szöveg meghatározó elvévé”.

Úgy tűnik, Bazsányi az utolsó fejezetben, a *Tizennyolcadik* novellát elemezve van leginkább elemében. Az allegorikus szerkezet adta értelmezői mezőben az ironia befogadást módosító hatásait élvezetes alapossággal százza, ahogy azt tette korábban az ironia változatait vizsgáló könyvében. „A novellafűzér utolsó darabjában [...] azt érzékelhetjük, hogy a szerző a radikálisabb, a sugallt jelentés rögzíthetetlen másságán, meghódíthatatlan idegenségén alapuló ironia felől írja újra (dekonstruálja) az allegória szabályos formáját.” Az alapos, szinte minden apróságra kiterjedő figyelem ellenére Esti Kornél mégis kisiklik a nyomozó és az olvasó kezei közül. Ebben az irodalmi rebellióban mintha mégis mindenki örülne ennek. A jegyzőkönyvbe vezethető jelentésből az írás önmagáért való szépségének, a rész-egész ellentét elvetésének élvezete köszön vissza: „A nagyon nem hierarchikus, provokatívan hiperdemokratikus szerkezetű *Esti* kötet éppenséggel erre taníthat meg minket: hogy nincs lényegi (lételméleti) különbség az egyébként nagyon különböző szövegfajták között, a nagyon különböző Esti-novellák között. Minthogy minden egyes jól megírt novella teljességgel megfelel a maga belső mértékegységének. Létezésében, azzal tehát, hogy létezik, már teljes és tökéletes: »egyedüli példány«”.

Egy valamirevaló hős igenis legyen megfoghatatlan, nyelvében olykor érthetetlen-vonzó misztikum. Kosztolányi *Az álmokról* papírra vetett soraival nekivágni Bazsányi Sándor esszéfűzérének remek kalandnak ígérkezhet mindenki számára: „Titoknak tekintem magam, s amíg élek, titok akarok maradni, mely másoknak és magamnak még meglepetéseket hozhat. Az ember egy zárt pecsétes levél. Ismeretlen földadó ismeretlen címre küldi. Nem érzem illendőnek, hogy megsértsem a levéltitkot.” (*Kalligram, Pozsony, 2015*)